

*Р.Д.Лях, Л.М.Добробог
(Донецьк)*

Козацька держава в контексті історії України

Козацька держава другої половини XVII ст. використала надбання попередників, її ж досвід знадобився наступникам, в цілому ж вироблялися уроки історії, нехтувати якими є злочином перед народом.

Безумовно, українське козацтво другої половини XVI ст. створювалося на основі наявних національних традицій. Очевидно, вища форма організації козацтва - Запорізька Січ була удосконаленим засобом оборони, який існував вже в IV-VI ст. у вигляді укріплених городків по південному пограниччі Русі. Тільки на Київщині їх було обладнано до чотирьох сот. Сама наявність небезпеки раптових нападів кочівників змушувала поселенців влаштовувати захищені засіки. Однією з таких і стала Запорізька Січ.

Зрозуміло, що процес національного державотворення козацького часу виробив багато нових форм. Це, перш за все, структура вищих органів держави, нові органи, якою була, зокрема, Генеральна військова канцелярія. Її в попередні часи не було, та і потреба у такому органі виникла за небаченого розмаху військового і цивільного керівництва державою. Появилися посадові чини осавулів, хорунжих, керівників певних територій, полковників, сотників. Розвивалася судова справа. У ній застосовувалися елементи попереднього судочинства, а також звичаєве право українського народу.

Новітнього часу застосовувалися терміни, поняття попередніх епох. У відроджуваних козацьких з'єднаннях з'являються отамани, полковники, сотники, осавули, хорунжі. Появляються січові стрільці. Гайдамаки. Було зроблено спробу відновити посаду гетьмана. Застосовувалася древня символіка. А в одному з варіантів тексту національного гімну слова, що фіксували славу попередників: "Наливайко і Павлик, і Тарас Трясило із могили кличуть нас на святе діло". Слід врахувати і національну традицію щодо верховної влади.

В державотворенні України переважало поєднання авторитаризму з демократичними структурами. За Київської держави - князь, віче, князівська рада. За козацької держави - гетьман, козацька рада, рада козацької старшини, а на місцях - визначені гетьманом представники - полковники. За УНР - голова (президент), представницькі зібрання - конгреси, з'їзди. Нинішня система вищих органів влади - президент, Верховна Рада (чи, краще, національні збори), на місцях - представники президента - має давні історичні традиції українського народу.

Історія України багата на досвід як позитивний, так і, на жаль, негативний. Глибоке вивчення історії є життєво необхідним для всіх, для долі держави, від учня до парламентарія. Щодо останніх, то з їх боку не бракує прагнень до застосування у виступах історичних фактів, нерідко далеких від наукової обґрунтованості. Очевидно, є необхідним розробленням державної програми вивчення історії України, засвоєння уроків історії, серед яких, зокрема, є и такі:

- Відсутність одностайності народу в державотворенні проявлялася в появі галаганів, холуїв, готових обміняти інтереси народу за сумнівні особисті блага.

- Гіркий досвід історії свідчить про те, що український народ жорстоко платився за недооцінку потенційної загрози, від практично безоборонних поселень трипільців до трагічних Крут.

- Кожна втрата державності оберталася великою трагедією для українського народу. Так після загибелі Київської держави на 3/4 винищена людність, втрачені території, захоплення її агресивними сусідами. Після знищення козацької держави - сотні тисяч загублених життів, зруйнованих міст, сіл, втрата культурних надбань, встановлення важкого закріпачення. Ліквідація УНР завдала незчислених збитків народові України. Найтрагічніше - це фізичне нищення людей. Потім - глобальне пограбування країни, повне вилучення хліба, фактичне знищення народного господарства. Наслідком був трагічний голод. Була встановлена колоніальна державна організація, яка обслуговувала інтереси метрополії і була спрямована на поступове знищення здобутків періоду української демократичної революції, встановлення тоталітарного режиму, який здійснив небачені в історії репресії щодо народу.

- Гіркий досвід історії вимагає постійної уваги до оборони навіть тоді, коли не простежується на горизонті загарбник. Так, великих збитків зазнала українська земля в XV ст. від спочатку нестрашного кримського ханства. Восени сімнадцятого величезних збитків Україна зазнала від здавалось миролюбивого улесливого сусіда.

Вивчення історії, виявлення її уроків є необхідною умовою розбудови незалежної України.